

Vikingetidssmykke i Urnesstil fra Øster Hornum

Skrevet af arkæologistuderende Ditte Nørgaard Madsbøll

Rekonstruktion af stavkirke ved Moesgaard Museum. Kirkens dekorationer er inspireret af træplanke, dekoreret i Urnesstilen, fundet i Hørning Kirke

På en mark nær Øster Hornum blev i november 2010 fundet et smykke fra vikingetiden. Smykket er et godt eksempel på den såkaldte ”Urnes-stil”, og det er smykket og dets bestemmelse til denne stilart, denne artikel handler om.

De fleste kender vikingerne som et krigerisk folkefærd, der plyndrede, kæmpede og drak mjød i lange baner. Hvad der måske er knap så velkendt, er deres kunstneriske side. Vikingerne havde en veludviklet poesitradition og adskillige stilarter indenfor kunsthåndværk og dekoration af hverdagsgenstande.

Urnesstilen er den sidste af vikingetidens stilarter, der kom til efter kristendommens indtog, men før den egentlige middelalders begyndelse i Norden. Den udvikledes i anden

fjerdedel af 11. årh., og omkring tredje fjerdedel af 12. årh. havde den mistet sin betydning. Allerede fra første fjerdedel af 1100-tallet begyndte romansk stil at erstatte Urnesstilen.

Netop kirkeudsmykning er et vigtigt sammenligningsgrundlag. Eftersom Urnesstilen udelukkende findes i den kristne del af vikingetiden, er det sandsynligt, at mange kirker har været udsmykket i denne stil. To kendte eksempler er Urnes stavkirke i Norge og rekonstruktionen af en stavkirke på Moesgård museum. Denne rekonstruktion er baseret på en træplanke, dekoreret i Urnes-stil, der blev fundet i Hørning kirkes murværk.

Udsmykning på stavkirken i Urnes, Norge

Overgangen mellem Urnesstil og romansk stil var meget flydende. Man kan i mange tilfælde se begge stilarter ved siden af hinanden, som det eksempelvis ses på Hørningplanken. Dette plankefragment er dekoreret med Ormeslyng i otte-talsmønster på ydersiden og romansk bladranke på indersiden.

Karakteristika

Urnesstilen har fået navn efter træskæringerne på Urnes Stavkirke i Sogn i Vestnorge. Kirken, der står der den dag i dag, er opført i 1100-tallet, men de dekorerede planker er genanvendt fra en kirke, der blev opført i anden halvdel af 1000-tallet.

Navnet på stilarten er mere eller mindre tilfældigt valgt, og selvom det uden tvivl er et af de mest imponerende værker udført i denne stilart, er det egentlig ikke særligt typisk for stilarten, men måske for arbejder i træ. Eftersom vi ikke har mange træsnit bevaret i denne stil, er det vanskeligt at sige.

Urnes Stavkirke højt over Lustrafjorden i Vest-Norge

Urnesstilen er let at kende på sit slanke, elegante dyre- og planteslyng. Hovedparten af Urneskunsten består af kraftigt stiliserede dyr, der snor sig om hinanden. Tomrum fyldes med bølgende slyng i dynamiske ottetalskompositioner, der næsten aldrig er symmetriske. Alle dyrenes lemmer er blevet trukket ud, så de ikke står til at artsbestemme.

Hjørnestolpe med udskæring på Urnes Stavkirke

Urnesspænder

Vikinger kunne lide at udsmykke sig selv. Det har til hver en tid været en praktisk måde, at fremvise sin rigdom og/eller ideologi. Der findes flere forskellige typer smykker fra vikingetiden. Nogle, såsom Thorshamre, havde religiøs betydning, mens andre så vidt vides udelukkende var til pynt.

En gruppe brocheagtige smykker, der er udsmykket i Urnesstilen, går under betegnelsen Urnesspænder eller Urnesfibler. Det vides ikke med sikkerhed, hvad denne gruppe smykkers betydning var, men der er adskillige teorier om det. I praksis ved vi dog meget lidt om deres anvendelse. Dette skyldes blandt andet, at de hører til i den kristne del af vikingetiden, hvor gravgaver ikke længere var udbredte. Vi ved ikke hvor på kroppen, de blev båret, om de holdt sammen på tøjet eller bare sad til pynt, vi ved ikke engang, om det var mænd eller kvinder, der bar dem.

Det er blevet foreslået, at fiblernes form kunne være en slags emblem, der viste bærerens politiske tilhørsforhold, hvor dyret på fiblen skulle repræsentere kongen. Det kan også tolkes som et kristent symbol. Begge disse tolkninger kan bruges til at argumentere for, at det er en smykketype, der blev båret af mænd. Der var dog større tradition for, at kvinder gik med smykker, og dette taler for, at der er tale om kvindesmykker. Urnesfibler er den type genstand, dekoreret i Urnesstil, der er fundet flest eksemplarer af i Danmark.

Den mest almindelige form for Urnesfibel består af et dyr omgivet af slyngværk. Denne grundlæggende opbygning findes i adskillige forskellige udformninger. Nogle er unikke design, mens andre er blevet masseproduceret. Spænderne kan være fremstillet af forskellige metaller, men det mest udbredte er en kobberlegering med en form for overfladebehandling i form af blanchering. Sjældnere og mere eksklusivt findes fibler fremstillet af sølv, gerne udsmykket med niello, som er et sort materiale, der indlægges i fordybninger i genstandens overflade. Der findes variationer på Urnesfiblernes standardmotiv. En stor gruppe der for-

mentligt er blevet produceret omkring det nuværende Aalborg er mindre end de klassiske Urnesspænder og består af et dyr i en cirkel uden slyngværk.

En af de vigtigste ting, der er sket for studiet af Urnesspænder, er den stigende brug af metal-detektorer. Det er sigende, at man i 1968 kun kendte til otte Urnesfibler fundet i Danmark.

Siden metaldetektoren kom til Danmark i midten af 1980'erne, er antallet vokset dramatisk. I 1983 kendte man til omkring 25 i Danmark og Slesvig, og allerede 11 år senere i 1994 var tallet over 100. Mange af disse er løsfund, der ikke fører til nogen udgravning. Dette faktum gør, at de fleste detektorfund ikke kan placeres i en kontekst, hvilket mindsker deres udsagn væsentligt. Dog har det betydet ganske meget for vores forståelse af distributionen af visse genstandsgrupper. Et sådant detektorfund blev som sagt gjort på en mark i Øster Hornum.

Urnesspændet, fundet ved Øster Hornum

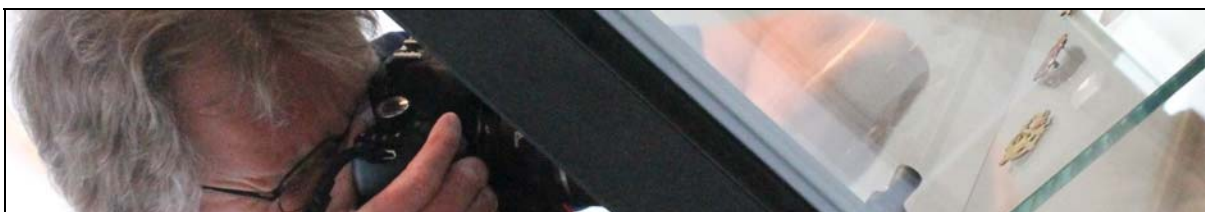
Fundomstændigheder

Dette smykke viser sig, at være ganske unikt. I udformningen alene afviger det kraftigt fra de sædvanlige typer. Hvor det fremstillede dyr oftest poserer i en rank stilling set i profil, er dyret på Øster Hornum fiblen rullet om sig selv og bider sig selv i halen. Hovedet, der bider halen, er set oppefra, hvilket er meget sjældent i Urnesstilen. Dette træk giver smykket et nærmest tredimensionelt udseende.

Smykket er temmelig slidt og lettere fragmenteret, så det er svært at udrede kompositionen. Ud over det utraditionelle komposition er smykket fremstillet af en kobberlegering og forgyldt. Dette er en yderst sjælden forekomst. Under normale omstændigheder vil man fremstille smykket af sølv, hvis det skulle forgyldes.

Det er lykkedes at finde en parallel i det eksisterende fundmateriale. Et tilsvarende smykke blev fundet i Borre Mose på Møn. Dette er fremstillet af en kobberlegering, og selvom de to smykker ikke er identiske, er der tydeligvis tale om den samme komposition.

Smykket er for tiden udstillet på Nationalmuseet i særudstillingen "udvalgte danefæ", se næste side!

Urnessmykket fotograferes i sin montre

Urnessmykket præsenteres på Nationalmuseet

17 Urnesfibula af forgyldt bronze, 1000-1100-tallet. Fundet ved Øster Hornum nær Aalborg af Rene Skjødt.

Danefæ

Hvad er danefæ?

Danefæ er genstande fra fortiden, som er fundet i Danmark, og som er fremstillet af værdifuldt materiale eller har særlig kulturhistorisk værdi. Danefæ tilhører staten, og den, der finder danefæ eller får danefæ i sin besiddelse, skal aflevere det til det lokale museum.

Loven om danefæ stammer fra middelalderen og sikrer, at vigtige fortidsfund bevares for kommende generationer. Det er Nationalmuseet, som administrerer loven, og som vurderer hvilke genstande, der er danefæ og hvor stor en dusør, finderne skal have.

Det meste danefæ findes med metaldetektorer, og der er i disse år et stort antal amatørarkæologer, som yder en vigtig indsats ved at afsøge danske pløjemarken for opløjede oldsager.

Netop metaldetektoren og amatørarkæologernes store frivillige arbejde betyder, at der nu gøres flere danefæfund end nogensinde.

Som det også fremgår af udstillingen, kan danefæ være andet end blot genstande af metal, og hvad enten materialet er sten, hjertetak, ræv eller metal, så fungerer oldsagerne som vigtige brikker i det store puslespil, der er grundlaget for vort billede af Danmarks fortid.

Udstillingen med "udvalgte danefæ" på Nationalmuseet